V. CHOMADOVSKI

KAKO DA IZJEDNAČIMO NAŠ KNJIŽEVNI JEZIK?

MOTTO: „Čuvati jedinstvo narodno i cjelinu države, to je najviši cilj Moje Vladavine, a to mora biti najveći zakon za Mene i za svakoga".
6. I. 1929. *ALEKSANDAR I.*

SPLIT
ŠTAMPARIJA „MERKUR"

V. CHOMADOVSKI

KAKO DA IZJEDNAČIMO NAŠ KNJIŽEVNI JEZIK?

MOTTO: „Čuvati jedinstvo narodno i cjelinu države, to je najviši cilj Moje Vladavine, a to mora biti najveći zakon za Mene i za svakoga".
6. I. 1929. ALEKSANDAR I.

SPLIT
ŠTAMPARIJA „MERKUR"

PREDGOVOR

Dan 6. januara 1929. znači odlučan preokret u unutrašnjim prilikama ove države, kao zajedničke naše otadžbine. Toga je dana Njeg. Vel. Kralj jednim odlučnim aktom spriječio opasan kaos i udario čvrst osnov radu na sanaciji cjelokupnoga našega javnoga života putem narodne obnove i duhovnoga preporoda.

Nema sumnje, da je taj spasonosni čin našega vladara nastao kao posljedica dubokog poznavanja one prave i nepatvorene psihe svih dijelova našega naroda, od koje jedna mala iskrica tinja u svakom od nas, i koja je od iskona težila za ujedinjenjem svih Južnih Slovena u jednu državu i u jednu naciju. Zato je sveta dužnost ne samo onih na odgovornim mjestima, nego i svakoga od nas, da sarađuje na konačnom potpunom ostvarenju njene velike i za nas jedino spasonosne ideje.

Ta će saradnja biti efikasnom jedino onda, ako u prvom redu svaki od nas proživi sam u sebi narodnu obnovu i preporod, jer svaka takva pojedinačna obnova jača i požuruje konačni preporod svih dijelova našega naroda u smjeru duhovnog stapanja u jednu homogenu naciju.

Kod toga, naravski, nije potrebno, da se ikoji dio našega naroda odrekne onoga svoga vijekovima izgrađenoga i zato tako milog i svetog individualizma. „Srbi neka ostanu *Srbi*, Hrvati *Hrvati*, a Slovenci *Slovenci*, samo neka pri tom svi budu ponosni da su *Jugosloveni*“. To je ona velika misao, koju je jednom zgodom u razgovoru s nekim stranim novinarom izrekao naš Uzvišeni Vladar, a koja u takovom radu treba da nam bude vodiljom. Ona treba da nam postane narodnim evanđeljem. Na njoj treba da se temelji sav naš javni i privatni kulturni rad. Ona je eto osnovom i ovoj mojoj skromnoj studiji.

I

PRISTUP

Kako da izjednačimo naš književni jezik i pravopis? Makar se to pitanje mnogima čini od sporedne važnosti, ipak od njegova riješenja ovisi sva naša — budućnost. Bez pravilnog riješenja toga pitanja gubi pravu sadržinu sav naš kulturno-prosvjetni rad u pojedinim dijelovima našega naroda, jer mu se izmiče ono, što u interesu svih nas i naših potomaka treba da mu je glavnim ciljem, a to je postepeno duhovno stapanje pojedinih dijelova našega naroda u jednu cjelinu u — *jednu naciju*. Ne smijemo naime nikada smetnuti s uma, da političko jedinstvo počiva na čvrstim i zdravim temeljima samo onda, ako iza njega stoji duhovno jedinstvo, jedan homogeni nacionalni osjećaj.

Potreba riješenja toga problema osjetila se odmah poslije našeg političkog ujedinjenja. Sve naše bivše političke stranke, i one na vladi i one u opoziciji, pokušavale su od reda, iako tek onako usput, da zagrizu i u to pitanje. Ali kao u svem drugom, tako i u tom udariše posve krivim putem. Stadoše se natezati oko sporednih pojava naše vjekovne diferencijacije, a ne pokušaše da zlo unište u samom njegovom korjenu. Sav se njihov rad vrtio oko dva sekundarna pitanja: da li da se prihvati srpski način pisanja i ćirilicu ili hrvatski i latinicu. Nije dabome falilo ni kompromisnih predloga: ekavski govor s latinicom i obrnuto.

Razumije se, da je takvo shvaćanje i rješavanje toga problema moralo ostati bez ikakvih korisnih praktičnih posljedica, jer ne dijeli Srbe od Hrvata ni latinica ni ćirilica, ni istočni (ekavski) ni južni (ijekavski) govor, ni razlika vjere i obreda, ni razlika u odgoju i kulturi, a bome ni različite nianse u našoj zvaničnoj terminologiji. Ima takvih razlika i kod drugih naroda, pa su usprkos tome — jedno.

Pa što nas onda dijeli, draga braćo? — Ništa drugo već to, *što jedan i isti jezik jedan dio naroda zove srpskim, a drugi hrvatskim*. Dijeli nas dakle ime. To i ništa drugo. U tom je eto leglo svemu zlu. *Jedan* jezik treba da ima i *jedno* ime, a ne dva parcijelna. Po logičkim zakonima svih naroda i svih vremena *jedan* pojam ima i *jedno* ime. Svaka čast našoj darovitosti i bistrini, ali ni uza sva ta lijepa svojstva zdravoga razuma nikako ne možemo da se otresemo ponekih čudnih navika. Tako smo eto utuvili sebu u glavu i neku posebnu „srpsko-hrvatsko-slovenačku“ logiku. Nismo doduše baš previše nabožni, ali ipak volimo da imamo sve onako kao u religiji. Zato smo „troimeni“. Da, mi smo eto „jedan“ narod, koji se zove Srbi, Hrvati i Slovenci, te koji govori „jednim“ srpskim, hrvatskim i slovenačkim jezikom.

Samo kod toga zaboravljamo, da smo se i u toj svojoj „troimenosti“ razišli s logikom ostaloga razumnoga svijeta. Zakačismo se za tu pred nekoliko decenija nespretno nabačenu frazu, pa ne možemo ni napred ni natrag. I baš zbog toga našega imenskoga „trojstva“ ni stranci ne mogu pravo da shvate, po čem smo mi jedan narod. Ako ćemo pravo, onda nas to ne smije ni čuditi. Zapitajmo se samo, što zapravo znači riječ „troimeni“? Može ona bez sumnje da znači samo ono, što ima tri istoznačna imena, od kojih se svako po svom značenju potpuno međusobno pokriva. A kako je to kod nas? Tu zapravo ni nema nikakve prave troimenosti, jer se pojedini nazivi po svom značenju međusobno nikako ne pokrivaju. Među Slovenima bi se jedino možda za Ukrajince moglo reći da su troimeni narod, jer se zovu još i Rusinima i Malorusima, ali tako da se sva ta tri imena međusobno pokrivaju t. j. nazivi „Ukrajinci“, „Rusini“ i „Malorusi“ znače u konkretnom slučaju uvijek *jednu istu* grupu ljudskog roda.

Kod nas je međutim sasvim drukčije. Nazivi: Srbi, Hrvati i Slovenci ne označuju jednu cjelinu, već u najboljem slučaju tek pojedine ili posebne dijelove neke imaginarne cjeline. Tu pak imaginarnu cjelinu možemo konkretizirati *jedino na taj način, ako je nazovemo jednim općim imenom* kao na pr.: Južni Sloveni ili ukratko *Jugosloveni*.

Naziv je Južni Sloveni, odnosno Jugosloveni prvenstveno, naravski, tek teritorijalna oznaka za jednu grupu slovenskih naroda, ali s vremenom, nuždom prilika, može od te teritorijalne oznake da postane i naše nacionalno ime. Toga se nikad ne bismo trebali stidjeti, jer je takvih slučajeva bivalo i drugdje po svijetu. Pomislite samo na Amerikance i Talijane. I njihov je *nacionalni* naziv postao od teritorijalnoga, pa zar im to smeta, da se njim ponose?

Svi dobro znamo, da „jugoslovenskoj" cjelini pripada još jedan dio, koji dosad nije ušao u sklop naše države. To su Bugari. Prema tome sa tvorbom države Srba, Hrvata i Slovenaca nije nipošto definitivno završena ona vjekovna težnja za ujedinjenjem svih Južnih Slovena. Ni toga ne treba nikad smetnuti s uma.

Tim nam je ujedno pokazan i pravi put, kojim valja da pođemo, ako hoćemo da doista izjednačimo naš književni jezik i pravopis, te zasnujemo zdravu kulturnu bazu za postepeno duhovno stapanje svih dijelova našega naroda u jednu naciju.

Hajde da pokušamo!

II

POJAM NARODA

Pravilno će nam se riješenje postavljenoga problema nametnuti kao samo od sebe, kad raščistimo pitanje, što je to zapravo jedna nacija? Kako ona nastaje i kako propada? Da li su možda „jedna nacija" svi oni ljudi, koji se služe istim jezikom? Da, ali ne uvijek. *Oni su jedna nacija samo onda, ako posjeduju osjećaj iste narodne pripadnosti.* Za pojam naroda ili nacije nije dakle odlučan momenat objektiviteta. *Jedan* je narod ono, što se jednim narodom osjeća. Rasno i plemensko porijeklo pojedinaca ne igra kod toga nikakve uloge. Narod nije rasno ili krvno, nego *duhovno* jedinstvo stanovite grupe roda

ljudskog. A na osnovu čega grupa ljudskog roda stiče takvo duhovno nacionalno jedinstvo? Samo na osnovu *zajednice imena i jezika.* Prema tome dolazimo do jedino ispravne ove definicije naroda ili nacije: *Jedan narod ili jedna nacija je svaka ona grupa ljudskoga roda, koja je* — bez obzira na rasno porijeklo pojedinaca — *na osnovu zajednice imena i jezika stekla osjećaj iste narodne pripadnosti.* Srodni se narodi i plemena stapaju u jedan narod ili naciju samo onda, ako prihvativši *jedno* zajedničko nacionalno ime, u svom historijskom razvoju steknu osjećaj da su jedan narod. Dogod nema takvog osjećaja, dotle ne može biti ni govora o *jednom* narodu.

Za bolje ćemo razumijevanje navesti ovaj poznati primjer.

Sva ona mnogobrojna i raznoimena germanska plemena, koja s vremenom usvojiše njemačko ime kao svoj opći narodni naziv i svoj književni jezik prozvaše *njemačkim,* sačinjavaju danas jedan narod ili naciju, usprkos tome, što zadržaše i nadalje svoju plemensku diferencijaciju.

Kogod bar donekle pozna historiju Njemačke, morao je doći do uvjerenja, da se je kod današnjih Nijemaca, usprkos plemenske diferenciacije, razvio osjećaj jedne narodne pripadnosti samo na osnovu *jednog* općeg narodnog imena.

To vrijedi i obrnuto. Svuda se jedinstvena nacija raspada, čim izgubi zajedničko ime, jer se gubitkom zajedničkog narodnog imena neizbježivo gubi i osjećaj jedne narodne pripadnosti.

I to ćemo najbolje shvatiti na konkretnom primjeru.

Englezi i Amerikanci (u Sjed. Državama) govore i pišu istim književnim engleskim jezikom, pa ipak više nijesu *jednom* nacijom. A zašto? Zato što tečajem svoga historijskoga razvoja izgubiše *jedno* zajedničko ime, a uslijed toga i osjećaj jedne narodne pripadnosti, pa se razdvojiše, kako oni sami vele, u *dvije* engleske nacije. („Two english speaking nations").

Sličnu pojavu opažamo i kod naše braće Rusa. Pojedin dijelovi velikoga ruskoga naroda tečajem vijekova izgubiše *jedno* nacionalno ime, a slijedom toga i osjećaj, da su u nacionalnom pogledu jedno. To je sa sobom donijelo kao neizbježnu posljedicu, da se prvenstveno *jedan* ruski narod danas sve više raspada na tri posebna „ruska" naroda: na Ruse (u užem smislu

ili Velikoruse), na Ukrajince (Rusine ili Maloruse) i na Bjeloruse. Po svemu izgleda da je kod Rusa taj proces raspadanja danas već definitivno okončan, jer su pojedini dijelovi, na koje se taj narod raspada, svaki za sebe tako veliki, da ne osjećaju nikakve praktične potrebe za uspostavom jedinstva ruske nacije.

Sada primijenimo sve to na sebe, pa se zapitajmo onako jasno i otvoreno, jesmo li mi, Srbi, Hrvati i Slovenci, u prilikama, u kojima se danas nalazimo, *jedna* nacija ili ne? U pogledu subjektiviteta nismo, jer nemamo osjećaja jedne narodne pripadnosti. Nemamo ga zato, što usprkos svome političkom ujedinjenju nismo stekli odvažnosti, da usvojimo ono što nam se samo sobom nameće, a to je *jedno* zajedničko narodno ime. Dogod toga ne učinimo, sve dotle se ne će moći kod pojedinih djelova našega naroda razviti osjećaj jedne narodne pripadnosti, niti ćemo biti u stanju da provedemo svoje duhovno nacionalno jedinstvo. A dok toga nema, dotle će biti uzaludni i svi pokušaji za izjednačenjem našega književnoga jezika te pravopisa i pisma. Nemojmo zaboraviti, da samo *jedan* narod može da stvori *jedno* književno područje. Još više, *jedan* narod ne podnosi u svojoj sredini podijeljenih književnih područja, nego po samoj prirodi mora da nivelira sve književne jezične razlike, te stvori jedinstveno književno područje s jednim književnim jezikom i pismom.

To su vrlo dobro znali naši stari, pa su zato i tražili zajedničku bazu, na kojoj da se stopimo u *jednu* naciju. Zbog toga je Dr. Ljudevit Gaj postavio svoju glasovitu tezu o Ilirstvu, a neumrli đakovački vladika Josip Juraj Strossmayer svoju teoriju o Jugoslovenstvu.

I Gaj i Strossmayer naime vrlo dobro uočiše, da su svi Južni Sloveni (dakle ne samo Srbi, Hrvati i Slovenci, nego i Bugari) po jeziku, običajima i zajedničkom porijeklu toliko srodni, da bi mogli postati jedinstvenom nacijom, ako usvoje *jedno* zajedničko narodno ime i jedan književni jezik.

Isti su motivi potakli i savremenu generaciju, da stvori ovu našu državu. Ujedinili smo se dakle u jednu državu ne na osnovu već provedenog duhovnog nacionalnog jedinstva pojedinih dijelova našega naroda, nego na osnovu svoje velike plemenske

srodnosti. Drugim riječima: stvorili smo ovu svoju lijepu i prostranu državu ne zbog toga, što smo u momentu njenog stvaranja bili jedinstvenom nacijom, već zbog toga, što vrlo lako možemo takvom nacijom da postanemo. Zbog toga, što smo vidjeli i osjetili, da u pogledu objektiviteta posjedujemo sve potrebne uslove za izgradnju jedne *nedjeljive* („jugoslovenske“) nacije.

Da, to smo vidjeli i osjetili! No jesmo li ujedno stvorili potrebne uslove, da tvorbu takve jedinstvene naše nacije doista i omogućimo? Sav naš državno - narodni život od našeg ujedinjenja pa sve tamo do 6. januara 1929. godine jasno dokazuje da nismo. Velika se naša tragika sastojala u tom, što smo u vrijeme svoga političkoga ujedinjenja imali na čelu takve političke i partijske ljude, koji nisu ni znali ni htjeli, da — bez obzira na momentalnu popularnost — ostvare uslove za izgradnju jedinstvene i nedjeljive („jugoslavenske“) naše nacije u ovoj državi. Takav se uslov u prvom redu sastojao u tom, da se ova naša ujedinjena i oslobođena otadžbina nazove *jednim* općim imenom („Jugoslavija“). No što učiniše naši tadanji „dalekovidni“ političari? Mjesto jednog općeg imena oni je nazvaše čak sa *tri parcijalna i heterogena* plemensko - nacionalna naziva („Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca“). Kasnije, u Vidovdanskom ustavu, stvoriše doduše fikciju o jednoj homogenoj naciji, ali ostaviše u nazivu države tri heterogena nacionalna imena, pa tako istovremeno logički upravo osokoliše pojedine dijelove našega ispaćenoga naroda, da i dalje žive svaki svojim zasebnim, *separatističkim* nacionalno - kulturnim životom.

Naravski, da je takav logički apsurd morao ubrzo uroditi zasluženim plodom. Počesmo juriti iz zla u gore. Mjesto jedne stalne linije u našem unutarnjem političkom i kulturnom životu počesmo padati iz jedne nedosljednosti u drugu. Ta fatalna nelogičnost naših bivših političkih partija i njihovih vođa stala se osvećivati na sve strane. U prvom redu prama vani, jer nas se u inostranstvu počelo smatrati za neki konglomerat triju posebnih južno - slovenskih naroda. Zatim u našoj unutrašnjoj politici do 6. januara 1929., jer je na taj način bio u neku ruku sankcionisan uslov za plemenski antagonizam i međusobna trvenja

pojedinih naših narodnih dijelova. Škodilo nam je to i u ekonomskom pogledu, jer se pojedini dijelovi našega naroda zbog svojih plemensko - nacionalnih računa stadoše ograđivati jedni od drugih, aa nam tako onemogućiše, da u svojoj državi stvorimo jednu homogenu i skladnu cjelinu. Škodilo nam je to napokon — što je ovdje za nas najvažnije — i na književno-prosvjetnom polju, jer nam je gotovo sasvim onemogućilo svaku akciju za izjednjačenjem našeg književnog jezika i stvaranjem jedinstvenog književnog područja.

Tim, što ovu našu državu nazvaše „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca", naše bivše političke partije navratiše, i protiv svoje volje, sav naš kasniji narodni razvoj na ideju federalizma pojedinih naših narodnih dijelova, te na kulturnu rascjepkanost i trostruki plemensko - narodni život: srpski, hrvatski i slovenački.

Ideja federacije sama po sebi nije doduše štetna, ali je za federirane dijelove *nesnosna*, ako iza nje ne stoji homogeni nacionalni osjećaj s književno - prosvjetnim jedinstvom federiranih dijelova. Zato smo se mogli i mi bez svoje štete konstituirati čak i na plemensko-nacionalnoj bazi, *ali samo na onakovoj, na kakvoj su se svojevremeno sredili pametni Nijemci*, koji su doduše zadržali u provincijama plemensko - nacionalne tradicije i historijske nazive pojedinih svojih plemena („naroda"), *ali su uz to usvojili jedno zajedničko ime* za državu kao cjelinu *i jedan zajednički naziv* za svoj književni jezik, pa se tako i — naglašujem — *jedino tako* stopili u jedan homogeni njemački narod. Neizmjerna se veličina Bismarcka, osnivača moderne Njemačke, sastoji baš u tom, što kao pobjednički Prus nije ni pokušao da ostalim njemačkim plemenima nametne prusko ime, nego je stvorio Njemačku, a ne Veliku Prusiju.

Kamo sreće, da smo i mi u času svoga političkoga ujedinjenja imali državnika Bismarckova kalibra, koji bi imao snage i smjelosti, da se u tom velikom i sudbonosnom momentu izdigne nad lokalni i tjesnogrudni plemensko-nacionalni patriotizam, pa pa za buduću sreću svih Srba, Hrvata i Slovenaca (a s vremenom bome i Bugara!) ovu našu ujedinjenu otadžbinu nazove jednostavnim, ali zvučnim imenom Jugoslavije. Možda takav državnik momentalno ne bi bio shvaćen ni popularan, ali bi ga

zato sigurno shvatila i blagoslivljala sva buduća srpska, hrvatska i slovenačka pokoljenja kao osnivača i začetnika svoje veličine i moći. A ovako? Ovako je sva naša sreća, što nam je Bog dao dalekovidnog i razumnog vladara, koji je u dvanaesti čas, u momentu državne nizbrdice i krajne političke dezorijentiranosti uzeo sudbinu države i naroda u svoje ruke, pa stao sistematski i energično da popravlja sve ono, što su pigmejski partijski velikani kroz 10 godina pokvarili.

No u svakom zlu ima uvijek i ponešto dobra. Tako ni onih nesretnih deset godina partizanskog nadmetanja i razaranja nije prohujalo u tutanj. One nam pokazaše put, kojim ne smijemo da pođemo, ako želimo, da privedemo svoj ispaćeni narod sretnijoj budućnosti.

Čestoput od samog naziva države ovisi, da li će se jedna inače sasvim homogena etnografska skupina stopiti u jedan narod ili raspasti u dvije pa i više posebnih nacionalnih jedinica.

Evo nam i za to interesantnog historijskog primjera! Kad je moskovska Rusija u XVII. vijeku oslobodila ispod poljskoga jarma i pripojila sebi najstarije i najkorjenitije ruske zemlje s Kijevom, tim „ocem ruskih gradova", nazvala ih je „Malorusijom", da tim što jače akcentira njihov ruski karakter. Pa što se dogodilo? U praksi se počelo, naodvrat, moskovsku Rusiju zvati „Velikorusijom" za razliku od Kijevske „Malorusije", te je uslijed toga ruski narod stao sve više gubiti *jedno* narodno ime, a s njim i osjećaj *jedne* narodne pripadnosti, pa se tako raspadati u dvije posebne ruske nacije: u Velikoruse („Moskove") i Maloruse („Ukrajince").

A sad se ponovno povratimo Njemačkoj i razmislimo malko o ovom: Da li bi Nijemci danas bili *jedan* narod, da su kojim slučajem svoju državu nazvali ne Njemačkom, nego recimo Carevinom Prusa, Sasa i Bavaraca?!

Tu nam se i opet sam od sebe nameće zaključak, da bez *jednog* zajedničkog imena nema izgradnje *jedne* homogene nacije. Naša je nesretna „troimenost" skrivila, da naša publicistika nije ništa dobila kroz političko ujedinjenje pojedinih dijelova našega naroda u jednu državu. Tržišta, s kojima ona može da računa, ostala su podijeljena isto onako, kako su bila i prije. Zbog toga

nemaju kod nas publikacije onakve prođe, kakvu bi trebale da imaju prema sveukupnom broju naše čitalačke publike *u cijeloj* državi. Mi moramo jednu knjigu da štampamo čak tri puta, ako želimo da je rasturimo među sve dijelove našega „jednoga" naroda. Zato ni ne možemo da dođemo do dobrih i jeftinih publikacija, koje su najglavnijim uslovom za podizanje opće narodne prosvjete. Kod nas su dobre i valjane knjige razmjerno preskupe, pa ih siromašniji narodni slojevi naprosto ne mogu da kupuju.

Sve u svemu, bez *jednog* zajedničkog narodnog imena ne ćemo nikad biti u stanju da izjednačimo naš književni jezik i stvorimo u cijeloj državi *jedno* kulturno-prosvjetno područje, pa prema tome ne ćemo ni postati dušom i osjećajem *jedna* homogena nacija.

III

KONFUZNE TEŽNJE BIVŠIH NAŠIH POLITIČKIH PARTIJA U POGLEDU NAŠEG UNUTARNJEG NACIONALNOG SREĐIVANJA

Danas već ne može biti sumnje, da je političko ujedinjenje bivše naše političke stranke u mnogočem — zaskočilo. One prosto nisu dospjele, da se za taj veliki momenat praktički spreme kako treba. Zato te stranke i nisu nikad bile pravi odraz one duboke ali latentne naše narodne misli, onog našeg narodnog genija, koji je doveo do našeg političkog ujedinjenja. Stoga one i nijesu nikad dospjele da izvedu na čistac mnoga praktična pitanja, skopčana s ujedinjenjem raznih dijelova našega naroda u jednu državu. Glavno je, da smo zajedno — mislile su one — sve će ostalo biti lako. To se međutim vrlo brzo pokazalo lošim rezoniranjem. Svagdašnji život nijednog ljudskoga društva u državi ne može da miruje, nego se neprestano razvija. Ako nema valjanih, unapred smišljenih normi, onda neizbježivo podliježe zakonu nijeme prirode: pravu jačega. Onda na jednoj

strani dolazi do izražaja načelo: „tko jači, taj kvači", a na drugoj njegova reakcija: „pritisnuto jače sve na više skače". Tako se i kod nas poslije političkog ujedinjenja pa sve tamo do 6. januara 1929. počeo sav naš unutarnji život da razvija pod tim fatalnim auspicijama. S jedne se strane stala ispoljavati težnja najjačega našega narodnoga dijela za hegemonijom na štetu drugih dijelova, a s druge strane prirodna ali pretjerana reakcija ugroženih dijelova za koordinacijom, makar i na štetu općega narodnoga jedinstva.

Kao tobožnji lijek za sve to pojavila se onda i treća neka koncepcija: pseudo-jugoslovenstvo tj. neka vrsta neizgrađenog i prividnog jugoslovenstva, koja u takvoj svojoj nepotpunoj formi nikada ne bi bila u stanju, da pojedine dijelove našega naroda s vremenom duhovno stopi u jednu homogenu naciju.

Takve bi nas prilike bile ubrzo dovele do konačne katastrofe, da odlučni gest i dalekovidno zasnovani pothvat Nj. Vel. Kralja sa 6. januara 1929. nije prekinuo taj fatalni darmar i otpočeo mukotrpni ali spasonosni rad jedne temeljito smišljene i sveopće sanacije.

Hajde sad da od reda promotrimo sve one kontraverzne koncepcije naših bivših političkih stranaka, koje se u glavnom dadu svrstati u dvije velike grupe.

A) PLEMENSKA HEGEMONIJA

Ko pozna martirij srpskoga dijela našega naroda, ko je proživio njegov ushit u oslobodilačkim ratovima, ko je doživio njegovo gorko razočaranje u najbližoj slovenskoj braći — samo taj može da razumije njegovu ljubav za Srpstvo i Srbiju. Ljudi su srnuli u nesigurnu borbu za svoje ideale s očajničkim geslom: ili da se oslobodimo ili junački svi da izginemo! Gdje onda da se nađe drznik, koji bi se usudio da se odrekne ideala, za koje su mu oci i majke, braća i sestre ginuli, a za koje se i on sam do nedavna borio?! Bez njih ne bi bilo ni Kumanova ni Bregalnice ni Kajmakčalana, a bome — ni ove naše države.

U takvim se eto prilikama u nekim slojevima srpskoga dijela našega naroda poslije našeg političkog ujedinjenja počela

ispoljavati kobna misao: mi smo najviše krvarili za ovu državu, mi smo u njoj najbrojniji, pa je zato pravo da u njoj i vladamo.

Međutim se takva koncepcija ubrzo pokazala kao pogibeljnom i štetnom za sve dijelove našega naroda. Ona je počela da bez potrebe uvodi neke dijelove srpskoga naroda u nepotrebnu i riskantnu borbu s ostalim dijelovima umjesto da ga ojača njihovom kooperacijom. Ona je počela da ga od ostalih Južnih Slovena separira i da nepotrebno stvara dva fronta: na istoku i na zapadu. Što je pak najgore, ta je ideja stala da paralizira prirodni razmah srpskoga dijela našega naroda i njegovog stvaralačkog duha među Južnim Slovenima, jer mu je onemogućivala da izvrši svoju uzvišenu historijsku misiju t. j. *da pomoću jedne pacifističke centrifugalne penetracije postepeno stvori od konglomerata jugoslovenskih naroda jednu duhom i osjećajem homogenu jugoslovensku etničku masu, koja će, zapremajući ogromnu teritoriju među Crnim, Egejskim i Jadranskim morem, značiti novu velevlast u Evropi, te nas ujedno spojiti s našim jedinim prirodnim zaleđem — s ruskim narodom.* Srpski je dio našega naroda po svom središnjem smještaju među Južnim Slovenima jedini pozvan, da ostvari tu „jugoslovensku ideju", te tako stvori jedno veliko djelo od svjetskoga značenja i postane konstruktivnim elementom visokog stila. Zato je baš taj dio našega naroda u prvom redu predestiniran, da postane našim Prusima, ali u dobrom značenju te riječi i da s vremenom stvori Veliku Jugoslaviju ili Jugoslovensko Carstvo, kao što su Prusi od njemačkih plemena stvorili Veliku Njemačku.

B) FEDERALIZAM

Kao odgovor na hegemonističku koncepciju, pojaviše se kod nekih naših bivših političkih stranaka federalističke koncepcije. No kako te koncepcije nikoše kod nas iz jednog sasvim površnog posmatranja federalističkih državnih tvorevina po svijetu, sigurno je da ni njihovo ostvarenje ne bi saniralo odnose među pojedinim dijelovima našega naroda. Iako su one imale u sebi mnogo zavodljivosti, ipak njihovo ostvarenje ne bi odgovaralo pravim našim narodnim interesima. Da smo se kojom nesrećom bili uredili na onakvoj federalističkoj bazi, kakovom su je zamišljali naši federaliste, mi tim doduše ne bismo riješili svoba unutrašnjeg problema, ali bismo zato možda zauvijek upropastili za nas jedino spasonosnu ideju nacionalnog jedinstva Južnih Slovena. Evo zašto!

U svim federacijama na svijetu opažamo dvije značajne pojave: jedni su članovi federacije zadovoljni, a drugi opet nezadovoljni s tom istom federacijom. Ako pak pobliže istražimo uzroke tim pojavama, onda svuda dolazimo do ove konstatacije: *Skladne su i zadovoljne samo one federacije, koje i uz federativno uređenje predstavljaju u nacionalnom i književno-prosvjetnom pogledu jedno nepodijeljeno jedinstvo*, dok su naprotiv nezadovoljne i pune međusobnog trvenja sve one federacije, kod kojih su pojedini federirani članovi u nacionalom i književno-prosvjetnom pogledu heterogeni, odnosno razdijeljeni.

Tu ćemo veliku i važnu istinu najbolje uočiti, ako izbližega promotrimo nekoliko konkretnih primjera.

Uzmimo prije svega veliku Englesku imperiju. Što u njoj vidimo? Evo ovo: Svuda, gdje među članovima te velike imperije postoji osjećaj jednake narodne pripadnosti (kao u Kanadi, Australiji i t. d.), tamo ujedno postoji i zadovoljstvo s federativnim sistemom, te međusobna lojalnost i solidarnost federiranih članova. Protivnu pojavu opažamo u onim federiranim dijelovima te iste imperije, koji ne posjeduju osjećaja iste narodne pripadnosti s metropolom (kao u Egiptu, Irskoj, Indiji i t. d.). Takvi članovi federacije dolaze svaki čas u sukob s metropolom ispoljavajući neodoljivu težnju, da se sasvim otrgnu od saveza i postanu potpuno neovisni.

Pođimo sad dalje. Na istok Europe. Tu vidimo jednu drugu veliku federaciju, kakvu danas predstavlja Sovjetska Rusija ili Savez Sovjetskih Republika. Nemojte misliti, da je tamo s uvedenjem federativnog uređenja riješeno sve i sva na opće zadovoljstvo. I tu vidimo iste one pojave kao i u Engleskoj. I tamo su s fedracijom zadovoljni samo oni članovi, među kojima vlada osjećaj jedne homogene narodne pripadnosti, dok su s tim istim sistemom nezadovoljni svi ostali članovi, koji su prožeti osjeća-

jem heterogene nacionalnosti. (Kao što je to slučaj sa Sovjetskom Ukrajinom, Bjelorusijom, Kavkaskim republikama i t. d).

Zavirimo sad malko u Sjedinjene Države Sjeverne Amerike, jer su i one uredene po federalističkom uzoru. Što tamo opažamo? Evo ovo: pojedine države u njima nisu zapravo ništa drugo već nosilice širokih *teritorijalnih* samouprava odnosno autonomija, dok u kulturnom i nacionalnom pogledu sve skupa predstavljaju jedno nepodijeljeno književno - prosvjetno područje s osjećajem jedne homogene narodne pripadnosti. Zato među njima i vlada zadovoljstvo i solidarnost.

Što je napokon ona silna Njemačka, koju cio ujedinjeni svijet nije mogao da zauvijek slomi i razjedini? U čemu se sastoji ta njena jedinstvenost i snaga, kad znamo, da je njemački narod historijski i plemenski diferenciran na mnogo više dijelova, nego mi, Južni Sloveni? Još više! Pojedini dijelovi toga naroda čuvaju i danas kao svetinju svaki svoje plemensko ime i osebinu. Sačuvaj Bože, da jednom Bavarcu kažete da je Prus ili jednom Sasu, da je Würtemberžanin! Ima kod Nijemaca još i drugih čudnih stvari. Narod je po vjeri podijeljen u protestante i katolike, a uz to, dabome, između njemačkih katolika i protestanata ne vlada veća snošljivost nego između naših sljedbenika Rima i pravoslavaca. Pri svem tom ti isti Nijemci imaju još jednu čudnu stvar, a to su dva pisma: goticu i latinicu, a uz to, naravski, gotica nije ni malo sličnija latinici od naše ćirilice. Pa gle ipak kod Nijemaca čuda neviđena! Svi ti raznovrsni Prusi, Sasi, Tirinžani, Virtemberžani i kako se već sve zovu, nađoše neku opću platformu, koja im je omogućila da se stope u jednu homogenu naciju, makar je svakom jasno, da ti pojedini diferecirani dijelovi njemačkog naroda nisu ni u kojem slučaju darovitiji ni bistriji ni hrabriji ni sposobniji od nas, Južnih Slovena.

Kakva je to platforma? Već smo o njoj govorili. Prihvatili su *jedan* zajednički narodni naziv, *jedan* književni jezik i *jedno* zajedničko ime za taj jezik. Kad bi danas kojim slučajem pojedini dijelovi njemačkoga naroda počeli odbacivati zajedničko narodno ime i književni jezik, te se nazivati svaki isključivo svojim

plemenskim imenom i pisati svaki svojim govorom i narječjem, sigurno je da bi se stali između sebe svađati i izjedati. Ne bi im onda pomogla ni sva njihova kultura, baš kao što ni nama nije pomagala sva ona naša legendárna „golubinja“ ćud i famozna slovenska miroljubivost.

Pojedini su se dakle dijelovi njemačkoga naroda jedino prihvatom jednog zajedničkog nacijonalnog naziva slili u jednu homogenu naciju. Zato i kod njih, slično kao i u Americi, pojedine plemenske države nisu nikakve nosilice plemensko-*nacionalne* već jedino plemensko-*teritorijalne* samouprave i autonomije tako, da sve skupa prestavljaju jedno homogeno nacijonalno i književno prosvjetno područje.

Sve je to lijepo i krasno — pomislit će mnogi. — ali što ćemo sa Švicarskom? Zar ona živim primjerom ne obara gornje rezoniranje? Zar u njoj ne žive u skladnoj konfederaciji tri najoprečnija naroda: Nijemci, Francuzi i Talijani? Zar njen primjer bjelodano ne dokazuje, da u jednom savezu, zasnovanom na principu ravnopravnosti i koordinacije, mogu da žive u slozi i ljubavi i najheterogeniji narodi? Ipak se ljuto vara, tko tako misli. Evo zašto! Primjer je Švicarske samo izuzetak, koji potvrđuje pravilo, i to tako specijalan izuzetak, da se nipošto ne smije primjenjivati na druge ni generalizirati. Prije svega, ako ćemo pravo, *u Švicarskoj ne žive tri oprečna naroda, već samo mali ogranci triju velikih nacija*, zaklonjeni tu kao u nekoj zavjetrini pred burama, koje bjesne po ostalim dijelovima njihovih nacija. Svaki ogranak u toj zavjetrini crpe kulturne koristi, koje pruža pripadništvo velikoj naciji, ali ne snosi opasnosti i tereta. Svaki od tih triju heterogenih dijelova Švicarske ima svoje golemo književno-prosvjetno zaleđe, s kojim osjećajno sačinjava jedno homogeno nacionalno i kulturno područje. Švicarski su Nijemci samo *politički* neovisni od Njemačke, dok u kulturno-prosvjetnom pogledu čine s njom jednu potpunu cjelinu. To isto vrijedi za švicarske Francuze prama Francuskoj i njene Talijane prama Italiji. Svaki od njih nalazi prirodnog oduška u Njemačkoj, Francuskoj, odnosno Italiji u slučaju hiperprodukcije intelektualnih ili manualnih trudbenika, pa mu zato ni ne pada na pamet, da

pokušava kakovu ekspanziju prema svojim isto tako kao i on oskudnim susjedima u samoj Švicarskoj. Pojedini su djelovi Švicarske kao siromašni rođaci triju velikih i bogatih porodica, koji se složiše, da sporazumno eksploatišu svoje bogate rođake.

Prilike su dakle, u kojima se razvila švicarska konfederacija, sasvim različite od naših, pa se zbog toga primjer Švicarske ni ne smije primjenjivati na nas.

Sudeći po svemu, što je dosad rečeno, za nas ni u kojem slučaju ne bi bila korisnom ni spasonosnom plemensko-*nacionalna* federacija pojedinih naših narodnih dijelova, već bi nam najbolje odgovarala neka vrst plemensko - *teritorijalnog* uređenja, sličnog njemačkom, a izgrađenog na takvoj općoj nacionalnoj platformi, koja bi bez ikakve vanjske prisile, poput kakog kategoričkog imperativa, *psihički* primoravala sve dijelove našega naroda da se stapaju u jednu homogenu naciju.

IV

ZAŠTO JE DOSAD BILO NEMOGUĆE IZJEDNAČENJE NAŠEG KNJIŽEVNOG JEZIKA?

Na to nam nije teško odgovoriti. Bilo je nemoguće zato, što su naši bivši političari pri ostvarenju političkoga ujedinjenja počinili jednu fatalnu pogrješku, unoseći u sam naziv države tri naša parcijelna narodna imena. To je psihički upravo sokolilo pojedine dijelove našega naroda, da se i nadalje separiraju jedan od drugoga i da se duhovno sve više razilaze. U takovim je prilikama morao biti neostvarivim i svaki pokušaj da izjednačimo naš književni jezik i pravopis, te tako sva sadanja naša književna područja stopimo u jedno zajedničko književno - prosvjetno područje. Sasvim je krivo mišljenje, da je takvo izjednačenje bilo nemogućim zato, što jedan dio našega naroda upotrebljava latinicu i ijekavski govor, a drugi ćirilicu s ekavskim govorom. Ne, nije prava zapreka u tom, nego u tom, što stvarno

jedan i isti jezik jedan dio našega naroda zove *srpskim*, drugi *hrvatskim*, a treći opet *slovenskim*. Da je tome tako, proizlazi iz toga, što eto još i danas jedan dio Srba piše ekavski (Srbija, Vojvodina i Srijem), a drugi ijekavski (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, te Srbi u Hrvatskoj), pa to ipak ne narušava jedinstvenosti srpskog knjivevnog područja. Nas dakle u samoj biti dijeli podvojenost odnosno potrojenost samoga naziva našega književnog jezika, slijedom koje se kod nas ćirilica smatra specijalno srpskim, a latinica opet specijalno hrvatskim pismom.

U takvim prilikama srpski dio naroda ne će, a bome ni ne može da usvaja latinicu, jer bi tim negirao svoj dosadašnji individualitet, a Hrvat opet ne će i ne može da usvoji ćirilicu, jer bi time isto tako negirao svoje hrvatstvo.

Slijedom te svoje razdvojenosti i parcijelnosti naziva književnoga jezika nama je nemoguće eto čak i to, da srpsko i hrvatsko književno područje stopimo u jednu cjelinu. A šta ćemo tek onda sa Slovencima i Bugarima, makar je nepobitna istina, da oni govore i pišu „jezicima“, koji u samoj stvari nisu ništa drugo već nariječja našega jezika? Tko u takvim prilikama može zahtijevati na pr. od Slovenaca da prihvaćaju srpski ili hrvatski jezik? Oni bi se time morali odreći svoje dosadašnje slovenske plemensko-nacionalne pripadnosti i preći u srpsku ili hrvatsku. Zar je to logički i psihički moguće!? Nije, a bome bi bilo paradoksalno i protuprirodno, da je drukčije.

Međutim bi se cijela stvar iz temelja promijenila, kad bismo današnji srpsko-hrvatski jezik, — koji je zapravo jedno centralno i najveće *jugoslovensko* nariječje, — nazvali *jugoslovenskim* jezikom. Tom bismo jednostavnom i razumljivom promjenom naziva ujedno uklonili sve zapreke, koje stoje na putu izjednačenja našega književnoga jezika i pisma. Tad bi malo po malo prestalo da se smatra latinicu specijalno hrvatskim a ćirilicu specijalno srpskrm pismom, jer bi jedno i drugo postalo u jednakoj mjeri *svoje* „jugoslavensko“ pismo. Tad bi se s vremenom i kod nas bez ikakve prisile, na jedan prirodan način, u pogledu pisma razvio onakav fakultativni dualizam, kakav još i danas postoji na pr. kod Nijemaca. I oni eto imaju dva pisma:

goticu i latinicu, ali im to u praksi ništa ne smeta književno-prosvjetnom jedinstvu, jer se i jedno i drugo smatra *njemačkim* pismom.

Još nešto, što je zapravo u svem tom najzamašitije! Tad bi se ne samo Slovencima, već i Bugarima pružila *psihička* mogućnost, da se stanu u književno-prosvjetnom pogledu malo po malo izjednačivati sa Srbima i Hrvatima i duhovno stapati s njima u jednu veliku *jugoslovensku* naciju. Tako bi se s vremenom i kod nas stvorilo ono divno stanje, kakvo danas vidimo kod Nijemaca, kojima sačuvana i poštivana historijska i plemenska diferencija pojedinih narodnih dijelova ne stoji na putu, da se smatraju ne samo državno-politički već i književno-prosvjetno jednom homogenom i nedjeljivom nacijom.

Zar smo mi drukčiji ljudi od njih?! Zar i mi ne podliježemo istim prirodnim zakonima kao i oni?!

V

ZAŠTO OD JUŽNIH SLOVENA MOŽE, A I TREBA DA POSTANE JEDNA HOMOGENA NACIJA?

Ma da Južni Sloveni, svi bez razlike, u pogledu objektiviteta predstavljaju jednu homogenu etničku skupinu, ipak se oni, bar zasad, u pogledu svoga subjektiviteta očito dijele na nekoliko individualiziranih i posebnih narodnih ogranaka, jer im nedostaje osjećaja jedne homogene narodne pripadnosti. Radi se dakle jedino na tom, da se njihov sadanji subjektivitet promijeni u skladu s njikovim objektivitetom ili, jasnije rečeno, radi se na tom da se kod pojedinih njihovih ogranaka razvije osjećaj, da su jedan homogeni narod, te da se tako i duhovno sliju u *jednu* naciju. Razumije se, da kod svega toga valja postupati vrlo oprezno i taktički. Radi se naime o unutarnjoj, *duhovnoj*, *psihičkoj*, a ne o vanjskoj, *tjelesnoj* strani ljudskih masa. Mi želimo, da kod svih dijelova našega naroda nastane neki spontani *osjećaj*, dakle nešto, što se apsolutno ne može proizvesti nikakovom grubom vanjskom prisilom ni zapoviješću.

No što se ne može grubom prisilom i zapovijevšću, još uvijek ne znači, da se uopće ne može. Ako se ne može grubom silom, ipak se može na neki drugi način. A na koji?

Već nam je dobro poznato, da su pojedine homogene nacije nastale i morale nastati jedino zbog toga, što su svi dijelovi takve nacije svojevremeno, iz kojih mu drago razloga, prihvatili *jedno* zajedničko ime i *jedan* zajednički naziv za jezik, kojim govore. Jezik stanovite nacije čak ne mora biti ni unificiran. Glavno je, da se zove *jednim* zajedničkim imenom, kao što je to u praksi slučaj kod Talijana i Nijemaca. Jezik, kojim govore pojedini dijelovi tih naroda, u samoj je stvari vrlo različit, a unificira ga jedino to, što se uprkos tome zove *jednim* zajedničkim imenom: talijanski, odnosno njemački.

Ono što je kod drugih dovelo do stanovitih rezultata, mora dovesti i kod nas, jer smo i mi isto takvi ljudi kao i svi ostali.

Hoćemo li da se kod svih dijelova našega naroda razvije spontano i instinktivno osjećaj jedne homogene narodne pripadnosti, onda moramo da na koji mu drago način za sve te dijelove usvojimo *jedno* zajedničko nacionalno ime, i to takvo, koje svi naši narodni dijelovi mogu da prihvate bez negiranja svoje dosadanje historijske i plemensko-nacionalne individualnosti. Tim zajedničkim narodnim imenom u našem slučaju može da bude samo ime jugoslavensko.

Tu će se svakom po svoj prilici nametnuti pitanje, da li ispravno shvaćeni interesi pojedinih diferenciranih južno-slovenskih narodnih individualiteta uistinu iziskuju, da se Južni Sloveni stope u jedan narod?

Uzmemo li u obzir dokazanu činjenicu, da u *jednoj* državi mogu da žive skladno i zadovoljno samo onakve ljudske grupe, koje, bez obzira na političko uređenje, te kulturno-historijske i plemenske diferencijacije, predstavljaju po svom osjećaju jednu homogenu naciju s jednim književnim područjem, onda nam je jasno, da će i naši pojedini narodni dijelovi moći naći načina za trajan i skladan zajednički život samo, ako steknu takav osje-

ćaj ili drugim riječima samo, ako se i duhovno stope u *jednu* naciju. Ne učine li toga, oni će se i nadalje međusobno gložiti i satirati ostajući i pokraj ujedinjenja u jednu državu malim narodićima. Takva pak sudbina niti je bila niti će ikada biti privlačivom, jer je malen narod u koncernu velikih nacija kao — siromašan čovjek u bogatoj varoši. Makar je teoretski neovisan i slobodan, ipak u praksi nikada ne može da se potpuno uravnoteži i obezbijedi. Mora da se „prislonjuje" uz bogatije i jače i da im služi u ovom ili onom obliku. Mora da se daje u ovoj iii onoj formi eksploatisati. Zar nam toga ne dokazuje sva naša nezavidna prošlost.

Bez jednog homogenog velikog i prostranog gospodarskog i književno-prosvjetnog područja nema ni materijalnog ni prosvjetnog blagostanja, a takvo područje pojedini naši narodni dijelovi mogu steći samo onda, ako se duhovno stope u jednu homogenu naciju.

Zašto onda da se borimo za sudbinu goru od one, koja nam je namijenjena po našoj skupnoj snazi?! Zašto da na silu dijelimo ono, što hoće jednim da postane, kao što je nekad jednim i bilo, pa se tek s vremenom donekle diferenciralo.

Ako naime malo kritičkije razmotrimo narodnu prošlost pojedinih dijelova Južnih Slovena, doći ćemo do konstatacije, da su oni u pogledu svog etničkog objektiviteta mnogo homogeniji od samih Nijemaca, Talijana i Francuza.

Kogod se makar površno bavio retrogesivnom analizom povijesti Južnih Slovena, taj je morao doći do zaključka, da se oni nijesu prvi put pojavili na Balkanskom poluotoku s dolaskom Srba i Hrvata u današnju njihovu postojbinu.

Stari su Sloveni, kako je opće poznato, nekada bili nastanjeni na jugoistoku Europe, između Karpata i Crnoga mora, gdje su se, podijeljeni na mnoga plemena, bavili pretežito ratarstvom i stočarstvom. Tu su ih vrlo često uznemirivala različita poludivlja neslavenska nomadska plemena. Zato su pojedini slovenski rodovi i porodice stali da se ogledavaju za sigurnijim i mirnijim zakloništem. Stoga stadoše da se, ispočetka po svoj prilici pojedinačno, a kasnije u porodicama, zaklanjaju

na teritoriju ondašnjega Rimskoga carstva, koje je bar ispočetka, bilo u stanju da obezbijedi život i imetak svojih stanovnika. Tako se iz godine u godinu, iz stoljeća u stoljeće, slovenski živalj počeo sve gušće naseljavati najprije u Panoniji (današnjoj Prikarpatskoj Rusiji, Slovačkoj i Madžarskoj, a zatim u Trakiji (današnjoj Bugarskoj), Meziji (Srbiji,) Iliriku (Hrvatskoj i Bosni), te u Alpinskim rimskim pokrajinama (današnjoj Slovenačkoj), pa napokon čak i u samoj Italiji i Grčkoj.

Kasnije, u vrijeme avarskih provala, slovenski se živalj u tim krajevima Rimskoga carstva još više povećao, jer su s Avarima dolazili u njih i opet Sloveni kao avarski podanici i saveznici.

Već iz samog načina, na koji se ti prvi slovenski doseljenici nastaniše u svojoj novoj postojbini, proizlazi, da oni nijesu mijenjali državno-pravnih odnosa u tim rimskim pokrajinama. Javna uprava, nazivi pokrajina i uopće, sve što se tiče javno pravnog života, ostalo je netaknuto, samo se pučanstvo u tim pokrajinama sve više slaveniziralo.

Ti su slovenski doseljenici nazivali sebe *jednim* zajedničkim imenom: Sloveni, a svoj zajednički jezik *slovenskim*. To zaključujemo po tom, što ih prvi bizantinski pisci poznaju samo pod tim imenom, a zatim i po tom, što se to njihovo prvobitno zajedničko ime sačuvalo u nekim krajevima sve do danas, kao na pr. u Sloveniji i Slavoniji, jer naziv Slavonija zapravo i nije ništa drugo nego latinizirano ime „Slovenija": Nadalje to zaključujemo još i po tom, što sv. braća Ćiril i Metod, koja svete crkvene knjige prevedoše na jezik tih Slovena u IX. stoljeću, nazivaju taj jezik jednostavno *slovenskim*, a ne srpskim ili hrvatskim, iako su u njihovo vrijeme već postojale ne samo Srbija i Bugarska, već i Hrvatska. Nadalje to slijedi još i iz toga, što se mnogo kasnije, u XII. stoljeću, jedan makedonski vladar po imenu Samuilo proglasio *slovenskim* carem. Otkuda je došao baš na to ime? Sigurno otuda, što je još u njegovo vrijeme u samom tamošnjem narodu postojala jaka uspomena na prvenstveno *zajedničko* ime balkanskih Slovena. A zar Latini u prvo vrijeme nijesu hrvatske i srpske vladare zvali „duces Slavorum" („slovenski knezovi"). Zašto? Sigurno zato, što su i srpski i hrvatski živalj

prvobitno upoznali pod tim *zajedničkim* imenom. Napokon to slijedi još i iz toga, što je „slovinska“ ideja vrlo jaka još u XV., XVI. i XVII. sloljeću kod dubrovačkih pjesnika. Sve je to samo dokaz, da su još i u to vrijeme u svim dijelovima Južnih Slovena postojale jake reminiscencije na *zajedničko* ime i porijeklo.

Na osnovu svega toga dolazimo do zaključka, da je još prije dolaska Srba i Hrvata, te finsko-tatarskih, kasnije slaveniziranih Bugara, u krajevima od Karpata do Olimpa i od Alpa do Crnoga mora bio nastanjen neki etnički homogeni narod, koji je sam sebe zvao *slovenskim*.

Sasvim naravski, da su ti *slovenski* koloniste bili gusto isprimiješani s ostatcima romaniziranih i heleniziranih urođeničkih plemena, koja su i nadalje u raznoimenim pokrajinama toga ogromnoga teritorija podržavala rimsko-bizantinski javnopravni karakter, a koja su se sa dolaskom Slovena sve više slovenizirala. Uspomena se na njih sačuvala sve do današnjega dana u nazivima mnogih jugoslovenskih krajeva, kao: Makedonija, Trakija, Karintija, Stirija i t. d. A i sami se oni održaše tu i tamo među balkanskim Slovenima sve do danas pod imenom Grka, Cincara i Kucovlaha.

Kad nešto kasnije Srbi i Hrvati provališe u ove krajeve (u VII. stoljeću) nađoše u njima gusto naseljeno slovensko stanovništvo, s kojim su mogli lako da se miješaju i sporazumjevaju, jer su govorili gotovo istim jezikom.

No Srbi i Hrvati ne dođoše kao miroljubivi doseljenici, već kao dobro organizirani i oružani ratnici. Zato odmah pri dolasku nametnuše u onim krajevima, gdje se zadržaše svoju upravu i svoje *plemensko* ime i tako utemeljiše dvije posebne države: srpsku i hrvatsku. U povodu toga poče homogeni *slovenski* živalj u ovim krajevima da se diferencira. Ta diferencija postade još većom, kada nemnogo iza toga Sloveni Trakije potpadoše pod vlast neslovenskih osvajača Bugara.

Uslijed toga je sačuvao svoje prvotno ime samo onaj mali dio Slovena u Alpama, koji ne podpadoše pod vlast nijednoga od tih novih osvajača i koji se još i danas zove *slovenskim*.

Na taj se eto način Balkanski ili Južni Sloveni („Jugosloveni“) tečajem vremena raspadoše na četiri posebne nacionalne

grupe: na Srbe, Hrvate, Bugare i Slovence. No uprkos tome zadržaše i ti diferencirani njihovi dijelovi po svojim narodnim običajima, te po svom mentalitetu i karakteru toliko prvotnih zajedničkih obilježja, da još i danas sačinjavaju jednu homogenu etničku grupu. Tako homogenu, da je dovoljno da samo prihvate svoje prvotno zajedničko narodno ime, pa da se opet i gledom na svoju kolektivnu svijest i svoj subjektivitet sliju u *jednu* homogenu naciju.

Prema tome moderno Jugoslovenstvo nije nikakova izvještačena kombinacija. Ima ono mnogo stvarnih i historijskih podloga. Zato ni veliki đakovački vladika Strossmayer zapravo i nije njegov osnivač, nego tek prvi njegov preporoditelj, jer je njegovom Jugoslovenstvu zapravo tek zadatak, da kod svih dijelova Južnih Slovena proizvede neku psihičku evoluciju u smjeru uspostavljanja one negdašnje kolektivne narodne svijesti. Kad to postignemo, onda će nam biti lako ujednačenje svih sadanjih prividnih razlika. Tad će biti lako i izjednačenje našeg književnog jezika j pravopisa. Sve će to onda doći nekako kao samo od sebe, jer *jedna* duša mora da utare put *jednoj* književnosti i *jednom* jeziku.

VI

ZA KOJI GOVOR I PISMO DA SE ODLUČIMO KOD ODABIRANJA NAŠEG ZAJEDNIČKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA?

Sve je to u samoj stvari od sporednog značenja. Glavno je, da prije svega postignemo *duhovno* ujedinjenje svih dijelova svoga naroda u jednu homogenu naciju pomoću *jednog* zajedničkog nacionalnog imena i *jednog* zajedničkog naziva za jezik, kojim danas pišemo i govorimo, onda više ne će biti nikakovih nepremostivih *psihičkih* zapreka, da i ćirilica i latinica postanu svim dijelovima jednako *svojom*, jer će se prestati smatrati, da

je ćirilica nekim specijalno srpskim, a latinica opet nekim specijalno hrvatskim pismom. Onda će s vremenom biti svakom sasvim svejedno, da li se piše ćirilicom ili latinicom, odnosno, da li u javnom i privatnom saobraćaju prevladava ćirilica ili latinica. baš kao što je na pr. i kod Nijemaca svejedno, da li se upotrebljava gotica ili latinica. Vjerojatno je, da će s vremenom u svim krajevima našega naroda latinica, kao čitljivija i prikladnija za brzo pismo, istisnuti ćirilicu. Nekako slično onako, kao što i u Njemačkoj iz istih razloga sve više potiskuje goticu.

U takim će prilikama biti vrlo lako riješavanje i pitanja o ujednačenju našega pravopisa i terminologije. Kad se naš književni jezik bude zvao *jednim* zajedničkim imenom. onda će vrlo brzo nestati vrijeme, kad je jedan dio našega naroda zazirao od pravopisa i terminologije drugoda dijela. Život i praksa će u takim prilikama uskorenim tempom sami od sebe ujednačiti naš pravopis i terminologiju, pa onda, naravski, neće više biti teško ustaliti za njih autoritativna pravila.

Slično će onda biti i sa ekavskim ili istočnim, te ijekavskim ili južnim govorom. I n tom nam pogledu onda može biti sasvim svejedno, koji će govor n praksi prevladati. Mnogo je vjerovatnosti, da će ekavski govor s vremenom sasvim istisnuti ijekavštinu. On već danas ima mnogo više šansa za konačnu pobjedu, nego ijekavski. Prvo zato, što je kraći, ekonomičniji jednostavniji i praktičniji od ijekavskoga, a drugo zbog toga, što njim već danas govori velika većina Južnih Slovena, jer su ekavci ne samo Srbi u Srbiji, Vojvodini i Srijemu, već i Hrvati kajkavci, zatim Slovenci i napokon Bugari, Osim toga se ekavski govor sve više ukorjenjuje i među ostalim dijelovima našega naroda: među ijekavcima i ikavcima. Tome mnogo doprinose ove tri okolnosti: sve življi saobraćaj našega naroda iz jugozapadnih krajeva s našim ekavskim istokom, zatim služenje u vojsci, te ekavska popularna pjesma iz Srbije, Srijema i Vojvodine, koja sve više poplavljuje cijelu našu zemlju. To su ujedno i najjači momenti, koji bez obzira na dnevne događaje ukorjenjuju u svim dijelovima našega naroda ideje bratstva i duhovnoga jedinstva.

Krivo imaju oni, koji u tom gledaju neko tobožnje srbiziranje. Ne, nije to nipošto nikakvo srbiziranje, već jedino instiktivno polaganje zdravih temelja za konačnu izgradnju naše *kolektivne jugoslovenske* nacionalne svijesti.

Pok. Skerlić, taj genijalni pobornik našega duhovnoga ujedinjenja, sasvim je dobro predviđao, kako će morati da izgleda izjednačenje našeg književnog jezika i pisma. Zato je on i predlagao, da srpski dio našega naroda prihvati latinicu, a hrvatski ekavštinu. No sam način, na koji je on predlagao da se to provede bio je neprovediv. Zato do tog izjednačenja dosad nije ni moglo doći. Dogod bude postojalo kod nas neprirodno stanje, da *jedan i isti* književni jezik srpski dio našega naroda zove *srpskim*, a hrvatski dio *hrvatskim*, sve dotle ostaje nemogućim svaki kompromis za izjednačenje našeg književnog jezika i stapanje u jedinstveno književno područje. Istom kad taj jezik u praksi dobije *jedno* zajedničko ime, onda će nam se takav kompromis sam od sebe nametnuti i ne će biti te sile, koja bi tad mogla spriječiti slijevanje današnje srpske i hrvatske književnosti u jedinstveno i homogeno jugoslovensko književno-prosvjetno područje.

Međutim dogod ne uklonimo onih kardinalnih smetnja, koje još i dandanas stoje na putu izjednačenja našeg književnog jezika i pisma, a s kojima smo se dosad upoznali, sve dotle nikakvi kompromisi neće biti u stanju, da sadašnju srpsku, hrvatsku i slovenačku knjlževnost spoje u jedno nepodijeljeno književno-prosvjetno područje. Sve dotle ne će postići željenoga cilja ni usvajanje indentičnih pravopisnih pravila i jednoga govora kod svih dijelova našega naroda. Čudna je stvar s tim narodima. Ima ih eto na kugli zemaljskoj, koji se služe sasvim indentičnim i jezikom i pravopisom i pismom, a unatoč tome ne sačinjavaju jedinstvenoga književno-prosvjetnog područja, jer je kod njih uslijed gubitka jednog zajedničkog nacionalnog imena nestalo osjećaja, da su jedno. Ima doduše i kod nas iz dana u dan sve više pojedinačnih slučajeva, gdje je srcu jednako milo jedno i drugo naše pismo, i jedan i drugi naš književni govor. Iako takvi slučajevi, nažalost, nisu u stanju da za sve dijelove našega naroda stvore jedinstveno književno-prosvjetno područje, ipak su oni vrlo značajni i utješljivi. I to zbog toga, što bjelodano dokazuju, da se kod svih dijelova našega naroda sve više

ispoljava i jača neka neodoljiva težnja za potpunim, *duhovnim*, nacionalnim jedinstvom. To nam je ujedno i najbolji dokaz, da će ta neodoljiva težnja zahvatiti sve slojeve našega naroda, čim uklonimo našu dosadanju *imensku* nacionalnu podvojenost, koja je bez sumnje jedinom kardinalnom zaprekom na putu k stvaranju jedne homogene, kolektivne nacionalne svijesti među pojedinim dijelovima našega naroda, diferenciranim plemenski, historijski i vjerski.

U radu oko izjednačenja našega književnoga pisma, jezika i pravopisa nije uopće potrebno, da se a priori odlučujemo za ovo ili ono pismo i nariječje. Isto tako ne smijemo ni u kojem slučaju ni da pokušamo u kojoj mu drago formi forsirati ćirilicu i ekavsko nariječje kod onoga dijela, koji smatra svojim pismom latinicu, ili obratno, jer nas to ne će dovesti bliže željenom cilju. Baš protivno, to će nas u praksi od njega još više odalečiti, jer će mjesto unifikacije proizvesti kod pojedinih naših narodnih dijelova još jaču diferencijaciju i partikularizam. Za to imamo, nažalost, i na pretek dokaza iz svoje nedavne prošlosti. Takvim su nerazumnim pokušajima nanijeli našemu narodu više zla nego dobra čak i oni naši partijski ljudi, kojih iskrenost osjećaja i jednakost ljubavi prama svim našim narodnim dijelovima stoji inače van svake sumnje. Još ćemo najbolje poslužiti ideji *duhovnoga* ujedinjenja svoga narroda te izjednačenja njegova pisma i jezika, ako u svom radu pođemo, da tako reknem, malko zaobilaznim putem. Uočimo li dobro činjenicu da su Srbi, Hrvati i Slovenci u nacionalnom i književno-prosjetnom pogledu — uprkos faktičnom etničkom jedinstvu — ostali podijeljeni ne toliko zbog toga, što ljubomorno čuvaju te svoje partikularističke plemensko - nacionalne nazive, koliko zbog toga, što sve do sad nijesu usvojili *jedno* zajedničko ime za oznaku svoje *kolektivne* nacionalnosti, — onda će nam postati jasno, kojim putem valja poći, želmo li da uklonimo to svoje narodno zlo. Tad će svatko lako shvatiti, da uopće nije ni potrebno, da te svoje dosadanje partikularističke nazive niveliramo. Oni mogu da ostanu. I to je još dobro. To uopće spašava cijelu situaciju. U protivnom bi slučaju svi naši napori za *duhovnim* ujedinjenjem svih dijelova našega naroda u jednu homogenu cjelinu ostali zauvjek uzaludni,

jer je nivelacija naših sadašnjih partikularističkih plemensko-nacionalnih naziva uopće nemoguća. Svaki je od tih partikularističkih naziva skopčan s toliko uzvišenih i svetih historijskih reminiscencija, da je nemoguće čak i pomisliti, da bi se ikoji dio našega naroda dao skloniti, da se naprosto odrekne takvog partikularističkog naziva. Stoga se naš rad oko *duhovnog* ujedinjenja našega naroda ne smije ni bazirati na nivelaciji tih partikularističkih naziva. Sasvim je dovoljno, ako ih takav naš rad jedino potisne u pozadinu i učini neškodljivima za izgradnju našeg *kolektivnog* nacionalnog osjećaja i duhovnog jedinstva. To će se opet postići samo na taj način, ako svaki od nas u svom djelokrugu, u javnom i privatnom svom životu, stane sve više upotrebljavati i isticati naše kolektivno, *jugoslovensko*, nacionalno ime, pa ga tako kod *svih* naših narodnih dijelova popularizirati. Tad će se s vremenom, malo po malo, svi naši narodni slojevi *priučiti* na njegovu upotrebu. To će onda s vremenom neminovno dovesti do toga, da se kog svih naših narodnih dijelova, unatoč partikularističkih plemenskih naziva, ispolji elementarnom snagom jedan novi kolektivni, *jugoslovenski*, nacionalni osjećaj. Iz toga će onda nastati u pokoljenjima, koja iza nas dolaze, jedna kolektivna nacija, jedna naša, da tako reknem, supernacija, homogena po duhu i osjećaju. Time će biti riješeno kao samo od sebe i pitanje o izjednačenju našeg književnog jezika i pisma. Ujedinjena naša nacionalna duša ne će više imati smisla za sadašnju našu sitničavost. Ona će *morati* da stvori jedinstveni naš književni jezik s izjednačenim pravopisom i pismom. *Morati će* da ujedini sve naše sadanje partikularne nacionalne književnosti u jedno veliko i poletno naše opće književno-prosvjetno područje.

VII

ZAKLJUČAK

Sve u svemu, pitanje o izjednačenju našeg književnog jezika i pisma više je državo-pravno i *psihološko,* nego filološko. Zato i nisu filolozi u stanju da ga riješe. Ono se ne da riješiti sa skupom nekih općih srpsko-hrvatsko-slovenačkih pravopisnih pravila. Njegovo riješenje pretpostavlja stanovitu predradnju. Moramo zasjeći malo dublje i stvoriti prije svega uslove, pod kojima će se kod svih naših narodnih dijelova *morati* da razvije i duboko ukorijenjeni jedan novi kolektivni osjećaj. Uslove, pod kojima će se svi Južni Sloveni *morati* da sliju ne samo politički, nego i *duhovno* u jednu homogenu naciju. To će nam biti u toliko lakše, što je van svake sumnje da kod svih naših narodnih dijelova, bez obzira na vjeru i partikularnu narodnost, čak i u onim njihovim najnižim slojevima postoji neka latentna ali ipak neodoljiva težnja za takvim jedinstvom. Zato jedan dobro smišljen i sistematski rad u istaknutom pravcu ne treba ništa drugo, nego jedino da tu latentnu težnju raspiri u jasno označeni kolektivni *jugoslovenski* nacionalni osjećaj.

SADRŽAJ

Predgovor 3
I. Pristup 4
II. Pojam naroda 6
III. Konfuzne težnje bivših naših političkih partija u pogledu našeg unutarnjeg sređivanja 12
A) Plemenska hegemonija 13
B) Federalizam 14
IV. Zašto je dosad bilo nemoguće izjednačcnje našeg književnog jezika? 18
V. Zašto od Južnih Slovena može, a i treba da postane jedna homogena nacija? 20
VI. Za koji govor i pismo da se odlučimo kod odabiranja našeg zajedničkog književnog jezika? 25
VII. Zaključak 30